

fieri potest huius materiae notitia ut facilius ea uti possint in bonum Ecclesiae ipsius. Copiosam pro Gallia et Belgio nominatim bibliographiam exhibit Brabandere qui et ipse fuse, plene et praecclare de tota hac re (1) disserit. Haec paucis forte immutatis, etiam pro Italiae parte ubi fabricarum administratio recentior viget, eo quod aliquando ad gallicum imperium vel regnum italicum sub Napoleone I iam pertinuit, vim habent.

Hinc ex. gr. in Sardiniae regno viguit licet in quibusdam immutata (2), gallici imperii lex de fabricis, et etiamnum rerum adiunctis penitus immutatis, *facto* saltem perseverat.

Attamen etiam, in recentissimis synodis, administratio bonorum parochialium, parochis sub episcopi auctoritate moderatrice adhuc vindicatur (3), licet *fabricae* (fabbrikeria) aliquatenus fiat mentio. Id autem id quod superius diximus, pro Italia saltem, *usque ad praesens*, omnino confirmat. Hactenus de fabricis ecclesiarum.

TITULUS XI.

De commendis.

499. Beneficium ecclesiasticum haberi potest dupliciter. Vel enim modo *permanente* seu in *titulum*, beneficium possidetur, atque eo pacto iam a nobis inspectum est (tit. X.); vel modo *transitorio*, seu ut in iure dicitur, in *Commendam*.

Commenda, iuxta hanc notionem, nil aliud est, quam, officium administrandi vacantem ecclesiam, vel monasterium, quin tamen vero et proprio sensu illud in titulum habeatur.

(1) LL. cc. itemque Vouriot.

(2) Regie Patenti colle quali S. M. (Carlo Felice) dà alcuni provvedimenti ecc. 6. Gennaio 1824.

(3) Synodus Viglevanensis anni 1876. pagg. 400-407; Albintimilensis anni 1881 pagg. 88-89 etc.

500. Verum haec notio commendae repetitur ex paullo antiquiori Ecclesiae disciplina. Tunc enim, ecclesia *commendabatur* vacans; ut eo tempore aliquis fidelium necessitatibus prospiceret, seu, quod modo fit per constitutionem vicarii capitularis, fiebat per commendationem vacantis ecclesiae factam alteri episcopo.

Quandoque etiam alia erat causa commendandi, cum scilicet episcopus aliquis vel hostili incursione, vel alia quavis de causa e sua sede depulsus, constituebatur ad regendum vacantem aliquam ecclesiam, quae tamen ei in titulum non dabatur, et hac ratione ea quae ad eius congruam sustentationem requirebantur habere poterat.

Denique tertia erat causa, qua potissimum inde a XII saeculo monasteria in primis saepe commendata sunt, ut scilicet, collapsa in iis regularis disciplina facilis restitueretur; tunc enim ad regendum monasterium clericus constituebatur eximiae probitatis, sepositis aliquo tempore praelatis ipsis regularibus.

501. Hinc deducitur, in hac paullo antiquiori disciplina, sicuti causas commendandi, ita et ipsas commendatas temporarias fuisse, adeo ut nonnisi perperam a quibusdam *perpetuae* dicantur. Mortuo enim illo episcopo a sua sede pulso, vel restituta in commendato monasterio regulari disciplina, omnia in pristinum revocabantur, rite sive proprio episcopo, sive regulari praelato ibidem constitutis.

502. Paullo diversa evasit ratio commendarum, quae recentius obtinuit. Cum enim disiungi possit ius possidendi in titulum et ius administrandi, factum est ut ius ipsum administrandi spectaretur dumtaxat quoad bona temporalia, seposito spirituali officio iisdem adnexo, adeo ut deterrimo abusu etiam monasteria haberentur a laicis, quin et a milibus in commendam. Quod si a clericis hoc pacto in commendam beneficia habebantur, palliata inde oriebatur beneficiorum multitudo, qua leges Ecclesiae spernebantur impune; siquidem obtentu commendae, plura beneficia etiam incompatibilia, contra omnes ecclesiasticas leges ab eodem clero possidebantur, unum quidem in titulum, cetera in commendam.

503. Cum inde, ut facile perspicitur, gravissimi exoriantur abusus, mirum non est Romanos Pontifices plures adversus eos leges tulisse, ac etiam quandoque commendas penitus abolere studuisse, quamvis res exitum non habuerit (*Extrav. 2. De Praeb. int. comm.*).

504. Praesens circa commendas disciplina continetur in iis quae statuta sunt a concilio tridentino (Sess. XXV. cap. 21. de Ref. Reg.). In eo enim decreto statuit concilium ad abusus tollendos circa commendata monasteria, ut quae in posterum vacabunt nonnisi regularibus spectatae virtutis regenda tradantur. Quoad vero monasteria quae sunt *capita ac primates ordinum*, siquidem commendata exsistenter, intra sex menses qui ea haberent in commendam, aut iis cedere, aut religionem illorum ordinum solemniter profiteri teneantur, nisi sit eis de regulari successore provisum. Quod ni fiat commendae ipso iure vacare censeantur. Insuper ne fraus committi possit, praecepit ut in posterum in provisionibus monasteriorum accuratissime exprimatur qualitas eorum qui iis praeficiuntur, adeo ut si quid fiat contra has leges, possessores neque auxilio trienalis possessionis gaudere valeant. Notandum tamen est ipsum concilium his legibus praemittere, verum atque maxime optandum remedium in ipsa commendarum abolitione reperiri; cum tamen id ob temporum conditionem fieri non expediret, curandum saltem illi fuisse ut efficacius, quo fieri posset, remedium istis malis adhiberetur.

505. Remedia autem adhibita a concilio tridentino et RR. PP. ad hoc ut commendae minus perniciose evadent, in eo potissimum fuerunt, ut non solum monasteria quae capita essent ordinum, commendari non possint, ut diximus, sed commendata vere suos habeant regulares superiores in monasterio residentes; tum etiam ut in iis quae ad regularem disciplinam spectant, plene suis superioribus subsint, suisque exemptionibus fruantur. Item si mensa commendatarii non sit a mensa conventuali distincta, tertia pars omnium fructuum impendi debet ad sustentandos monachos et onera adimplenda et monasterii con-

servationem, etc. Si mensa sit distincta, quarta pars est a commendatario in bonum Ecclesiae et pauperum eroganda (1).

TITULUS XII.

De pensionibus.

506. Ut rite intelligantur ea quae ecclesiastica lege de pensionibus sancta sunt, illud sedulo attendendum est principium superius memoratum, *ecclesiastica beneficia sine diminutione esse conferenda*. Pensio enim ecclesiastica est: *certa pars fructuum ex alieno beneficio decerpta, et alteri personae ex legitima causa et auctoritate assignata*. In hanc pensionis definitionem plus minusve illae recidunt quae ab aliis traduntur. Recte autem dici potest, pensiones servitutis instar haberi posse beneficio impositae.

507. Pensio dividitur in *personalem* et *realem*. Pensio dicitur personalis cum imponitur beneficio, quoad vitam beneficiarii dumtaxat, adeo ut successor in beneficio illud onus non suscipiat. Pensio vero dicitur realis quando beneficio imponitur in favorem *pensionarii*, ita ut etiam successor in beneficio eam solvere debeat. Hinc apparet pensionem hanc beneficium ipsum vere afficere, et *per se* legi illae ecclesiasticae opponi, ut *ecclesiastica beneficia sine diminutione conferantur*.

508. De pensionibus ecclesiasticis quaeri haec possunt:

- Quaenam sint conditiones a lege ecclesiastica requisitae ad pensionem imponendam.
- Quaenam sint onera pensionariis imposita.
- Quotuplici modo pensio extingui possit.

(1) De commendis fuse disserit potissimum ad historiam quod attinet Thomassinus (*Vetus et Nova Ecclesiae disciplina circa beneficia Par. II. lib. 3. cc. X-XXIII incl.*) summatim Permaneder (Kirchen Lexicon Wetzer etc.) Moroni (Dizionario etc.) Ferraris (Bibl. can.) ad vocem *Commenda*. Quae vero spectant ad Ius Commendarum praeter DD. ad tit. de Praeb. (III. 5), proponit e recentioribus Vecchiotti (Instit. lib. III. c. 3. §§. 37. 38).

Conditiones quibus pensio ecclesiastica adstringitur, tres recensentur; scilicet debet *rite, iuste, et rationabiliter* imponi.

a) Ut rite pensio imponatur, constitui debet a legitima auctoritate. Porro quod pertinet ad pensionem realem, omnes consentiunt, eam ab uno Romano Pontifice imponi posse: ut enim animadvertisimus, pensio realis derogationem includit legis universalis vetantis diminutionem beneficiorum. Quod vero pertinet ad pensionem personalem, doctores antiquiores putabant, eam etiam ab episcopo imponi posse beneficio. Hac autem ratione innitebantur, nullam proprietate haberi beneficii diminutionem, nullamque proinde esse legis ecclesiasticae derogationem. Verum si praesens attenditur disciplina, hoc etiam episcopis denegandum videtur, adeo ut ad pensionem quamcumque imponendam requiratur modo Apostolicum beneplacitum (1).

b) Ut pensio iuste imponatur, causa gravis requiritur, quatenus non simpliciter actus validitas, sed honestas attenditur. Causae autem graves merito habentur:

aa) resignatio beneficii; nam si quis iusta de causa beneficio sese abdicat, neque aliud congrue valeat sustentari, iusta habetur causa ei reservandi pensionem super beneficio resignato;

bb) compositio alicuius controversiae circa beneficium ipsum, ad quam dirimendam potest quandoque utiliter adhiberi transactio, ut alter beneficium, alter vero pensionem habeat eidem beneficio impositam;

cc) permutatio beneficiorum quae legitime sit facta; in qua illud etiam habere potest locum, ut beneficium maius ita cum minori permutetur, ut huic pensio super illud servetur.

Istis porro causis addi etiam potest, iuste pensionem imponi in favorem alicuius, qui ob praeclara merita atque eximia gesta in bonum Ecclesiae, aut doctrinae ac scientiae laude debita remuneratione est honestandus; aut ad eius inopiam sublevandam.

(1) Riganti op. cit. ad Reg. 40. n. 60.

Omnia hactenus recensita, dum ostendunt quaenam potissimae sint causae quibus pensiones in beneficiis reservantur, illud simul probant nonnisi aliqua accidente gravi ratione pensiones esse constituendas.

c) Denique illud etiam lege ecclesiastica statuitur, ut debitus modus in pensione imponenda servetur. Ideo diximus *rationabiliter* pensionem esse imponendam. Absonum enim esset ea quantitate pensionem imponi, qua ipsi beneficiario grave inferretur detrimentum. Tunc enim beneficium ita minueretur, ut ad congruam beneficiarii sustentationem non amplius sufficeret. Huc spectant leges Ecclesiae modum pensionibus imponentes, ac nominatim illae quae latae sunt a concilio tridentino (Sess. XXIV. c. 13. de Ref.). Decreverit enim concilium, nullam in posterum imponi posse pensionem in ecclesiis cathedralibus, si earum redditus summam mille ducatorum non excedant; itemque nullam imponi posse pensionem in ecclesiis parochialibus, si earum redditus certi ac fixi, hoc est non computatis proventibus ex iuribus stolae ut dicuntur, centum ducatorum summam non aequent. Imo a Romanis Pontificibus (1) id etiam vetitum est. Quae quidem leges ostendunt Ecclesiae curam, ne plus aequo beneficia pensionibus graventur. Ad quod etiam pertinet, quod statuit idem concilium, quoad alia beneficia, ut scilicet pensio non imponatur nisi supra redditus certos, et insuper tertiam partem horum non excedat, vel saltem congrua remaneat beneficiariis sustentatio. Hinc sequitur pensionem quae alicui canonici imponatur, non posse imponi inclusis etiam distributionibus; multoque magis peculiaribus proventibus, quae beneficiario obveniant ex munere ex. gr. docendi, vel concessionandi.

509. Statutis conditionibus in pensione constituenda servandis, aliquid dicendum est de oneribus eorum qui pensionibus fruuntur. Apparet enim ex iis quae diximus, quaenam sit indoles ecclesiasticae pensionis; ut scilicet, eo quod datur in titulum, ad modum ecclesiastici beneficii conside-

(1) Ben. XIII. Const. « Quanta » 6 Sept. 1724.

randa sit. Hinc onera consequuntur pensionariis imposita.
Etenim

a) cum pensio beneficio ecclesiastico aequiparetur, generatim ea omnia requiruntur ad obtainendam pensionem, quae *ecclesiastica lege* ad beneficium consequendum postulantur; ut scilicet quis saltem per clericalem tonsuram ecclesiastico ordini sit adscriptus, neque irregularitate, aut aliqua censura irretitus.

b) Ad retinendam essentialē illam notionem ecclesiastici beneficii, qua *officium* aliquod spirituale semper includitur, peculiare onus imponitur pensionario quotidie recitandi officium Beatae Virginis ita, ut fructus non faciat suos et ad restitutionem teneatur, si huic oneri non satisfaciat.

c) Peculiari ecclesiastica lege praecipitur, ut qui pensiones habent ecclesiasticas, tonsuram et clericalem habitum gerere debeant.

d) Si vero aliquae sint contributiones beneficio impositae, pensionarius pro rata cum beneficiario iisdem tenetur. Huc nominativum spectat nostris hisce temporibus Sedis Apostolicae decretum per S. Congregationem episcoporum et regularium die 28 Ianuarii 1871, de pensionibus ecclesiasticis pro rata portione imminuendis, ob usurpationes et gravamina bonorum Ecclesiae in Italia existentium, quod legi potest in Ephemeride *Acta S. Sedis Vol. VII. 325. 326.*

510. Denique ad modum quo pensiones extinguntur, satis est innuere, eas desinere: I. *morte pensionarii*, nisi facultatem habeat eam quoad dimidiā partem transferendi ex apostolico privilegio (Ferraris Biblioth. v. *Pensio nn. 77. seqq.*); II. *voluntaria renunciatione*, ad quam non requiritur superioris auctoritas; secus ac contingit in dimissione beneficii. Ratio est quia pensio unice est in bonum pensionarii, qui proinde si ei velit renunciare, utitur iure suo. Excipitur tamen si pensio sit in *titulum ordinationis*. III. *matrimonio inito vel religiosa emissā professione*; IV. *asseccutione ipsius beneficii*, cui pensio est imposta; V. *destructione ipsorum reddituum* super quos pensio est constituta; VI. *privatione* in poenam criminis, vel ipso facto, vel per

sententiam iudicis; denique VII. *dimissione habitus clericalis*.

511. Ad cessationem pensionis pertinet controversia, utrum licet pensionem extinguere per multiplicatas solutiones uno tempore factas; quatenus scilicet fit veluti contractus inter pensionarium, et beneficiarium, ita ut probabiliter supputatis annis quibus pensionarius vitam potest degere, una vice totidem rependantur annuae solutiones. Hoc pacto pensio dicitur *redimi repraesentatis solutionibus*. Verum huiusmodi conventiones irritas omnino decrevit Benedictus XIV duplii constitutione; scilicet Const. in *Sublimi*, et Const. *Universalis Ecclesiae* (29 Augusti 1741). Et iure id factum est; siquidem huiusmodi pactum, ob rationem analogicam beneficii ecclesiastici quae inest pensionis, simoniacum aliquid redolet, et insuper turpis lucri cupiditatem manifeste praesefert (1).

TITULUS XIII.

De hospitalibus, ac generatim de locis piis nuncupatis.

512. Res inter ecclesiasticas, *Hospitalia* quoque, ac generatim ea quae dicuntur *Loca pia*, iure recensentur. Porro ad notionem quod attinet hospitalium, duplex ea est; scilicet *etymologica*, qua ab *hospitio* dicuntur, ac peculiarem significant in peregrinis recipiendis adhibitam curam; altera vero *realis* et *ecclesiastica*, qua hospitalium nomine generatim ea loca intelliguntur, in quibus publico modo exercitium christianaे charitatis erga miseros quoscumque exhibetur; quaeque *pia loca* ideo nuncupantur.

513. Quamvis primis Ecclesiae saeculis, tempore etiam insectationum ethnicarum, catholica Ecclesia maxime per diaconos, peregrinorum, egenorum, ac universim omnium miserorum maternam curam habuerit, vix tamen *pia loca* proprie dicta haberi tunc poterant. Hinc hospitalia post redditam Ecclesiae pacem potissimum instituta sunt, eaque

(1) *Devoti Inst. can. lib. II. tit. 14. sect. 4.*

subdebantur episcoporum iurisdictioni; a qua tamen eorum rectores sensim se subducere studuerunt. Hinc cum plures exortae essent contentiones inter loca pia et episcopos, de exercitio huiusmodi iurisdictionis, peculiares leges hac de re latae sunt, tum a concilio viennensi, tum a tridentino; quibus statutum est, quid episcopis iuris sit circa horum piorum locorum administrationem. Sed ut leges huiusmodi ecclesiasticae rite intelligantur, quaedam animadvertenda sunt.

514. Loca pia alia sunt *ecclesiastica*, alia vero *laicalia*. Ecclesiastica ea sunt quae Ecclesiae auctoritate erecta demonstrantur. Quae vero aliter constituta fuere, laicalia sunt.

Haec nobis videtur aptior distinguendi ratio inter loca pia ecclesiastica et laicalia. Sunt enim qui dicunt loca pia ecclesiastica esse si ab ecclesiasticis viris, laicalia si a laicis administrantur. Sed cum ratio distinguendi desumatur dum taxat ex persona administratorum, haec per se sola non videtur sufficere. Alii vero loca pia dicunt esse ecclesiastica, si adnexum habent *oratorium*, secus vero laicalia. At haec quoque distinguendi ratio, quae ex materiali loci conditione desumitur, potest quidem indicio esse, si desint tabulae fundationis, ut maiori *minorive* probabilitate id argui possit, at peremptoria dici *nequit*. Dixi tamen indicio esse ad praesumendam ecclesiasticam fundationem, si amplius non supersint huius *monumenta*. Hinc si possit demonstrari, hospitale semper ab ecclesiasticis fuisse administratum, simulque ecclesiam aut *oratorium* habuisse, maxime vero sacramentorum administrationem rectori fuisse diurna consuetudine attributam, iure *praesumitur* ecclesiastica erectio ac fundatio. Quare hac *cautione* adhibita, ut scilicet haec indicia non adsint, intelligi debet quod plerumque dicitur, in dubio loca pia praesumi esse laicalia.

515. Ad iura vero *quod* attinet episcoporum in loca pia, haec sunt notanda:

a) distinguendum in *primis* est inter iurisdictionem, in ea quae spectant *ad cultum*, sacramentorum administrationem ac generatim *quidquid pietatem ac animarum*

curam attinet, et iurisdictionem circa bona temporalia eorumque administrationem et usum, et quoad haec iterum distingui debet inter iurisdictionem ordinariam et episcoporum propriam, et iurisdictionem iis delegatam ab Apostolica Sede. Porro

b) quod ad iurisdictionem spectat in iis quae spiritualia sunt, semper et in omnibus viget episcopalis potestas in omnia pia loca quaecumque; nisi peculiari apostolico privilegio sint omnino exempta ab ordinarii iurisdictione et visitatione, et alteri episcopo seu praelato subdantur:

c) quod vero pertinet ad bona temporalia, episcopi ius etiam habent visitandi omnia loca pia et exigendi rationem ab administratoribus, sive in visitatione, sive extra visitationem, ut iis constet utrum leges statutae serventur, et piorum locorum bona in eos usus rite erogentur, quibus sunt destinata. Id autem episcopi faciunt auctoritate propria, quoad ea loca pia quae exempta non sunt, et tamquam Sedis Apostolicae delegati quoad ea quae sunt exempta; nisi specialissimo privilegio excipientur, prout a concilio tridentino excepta sunt hospitalia, quae sub immediata Regum protectione reperiuntur. Haec autem pertinent etiam ad confraternitates, de quibus conferri potest Ios. Ferrari Op. cit. §§. 245-250. Principia enim iuris eadem sunt, reliqua ad pragmaticos pertinent. (Conc. Trid. Sess. XXII. c. 8. de Ref.).

Liquet autem haec, ecclesiastica lege rite constitui, at in praesenti rerum statu plerumque ecclesiasticas leges servari non posse, cum iis obsistant civilis potestatis, etiam circa pia loca, usurpationes.

516. Denique iura ac privilegia piorum locorum quod spectat, dicendum est ea esse diversa, prout sunt ecclesiastica, vel laicalia. Si enim presse ecclesiastica sunt, omnibus gaudent privilegiis, iuribus, immunitatibus, quibus gaudent Ecclesiae bona quaecumque. Iis profecto destituuntur pia loca laicalia. Quamvis enim in societate civili *christiana*, publicum charitatis exercitium, quemadmodum et iuuentutis in scholis institutio, spectari non possint ut natura sua independentes ab Ecclesiae auctoritate, certum tamen est non

eamdem esse rationem locorum piorum prout ecclesiastica sunt vel mere laicalia, ita ut iisdem omnino legibus subdantur (1).

Quare etsi loca pia, etiam laicalia, non omnino profana dici debeant, adeoque quaedam iis tribuantur privilegia et episcopali iurisdictioni ex parte subdantur, non inde tamen sequitur ea omnino promiscue habenda esse cum ecclesiasticis.

517. Hinc auctoritas civilis ius nullum habet alienandi pro lubito bona locorum piorum etiam laicalium; quia fideles, qui ea constituerunt, finem iisdem certum praestituerant, cuius exsecutio ab Ecclesia urgeri potest et debet. Quare sacrilegium patratur vel iustitia laeditur, si id fiat abnuente Ecclesia, prout pia loca ecclesiastica sunt, vel laicalia. Ecclesia tamen potest gravissimis de causis quandoque piorum fundatorum *commutare* voluntatem. Cum enim ii censeantur Ecclesiae bonum primario voluisse, eo ipso haec commutatio voluntati eorumdem adversa haberi non potest.

SCHOLION

Ad loca pia pertinent etiam ea quae dicuntur *Montes Pietatis* vel *Frumentarii*. Eriguntur enim ad egenorum subsidium, iisdemque legibus ecclesiasticis *per se* subduntur. Confer Vecchiotti Op. cit. Lib. III. cap. 5. §. 70.

TITULUS XIV.

De monasteriis.

518. Ultimo loco temporalibus Ecclesiae rebus accensenda veniunt monasteria. Patet autem hic monasteria a nobis dumtaxat considerari, quoad partem eorum *materiale*,

(1) At quamvis, alienationem quo^l attinet, si nuda iuris scripti principia spectentur, loca pia mere laicalia viderentur immunita ab iis solemnitatibus quae pro Ecclesiae bonis requiruntur (pag. 388, e), praxis tamen contraria in Sacris Congregationibus obtinet.

nempe quoad ipsas aedes locaque iisdem adnexa, in quibus regulares morantur. De regularibus enim satis diximus in fine libri I.

519. Monasterium sub hac inadæquata ratione spectatum dicitur: *Locus ubi homines solitariam vitam degunt, id est procul ab urbibus hominumque frequentia*. Sed haec descriptio quae ex vi vocis magis desumitur, ita complenda est ut ei addatur, homines qui eo loci versantur, vitam ibidem agere communem, ad cuiusdam piae regulæ præscriptum. Hinc est quod *Monasterium, Conventus, Coenobium*, promiscue habentur, licet prima vox magis innuat segregationem, reliquæ vero, magis vitam communem exhibant.

Insuper segregatio haec debet intelligi, saltem si necessitas attendatur, potius formaliter, quam materialiter; monasterium enim in urbe constitutum, ratione vivendi eorum qui ibidem degunt, dici potest segregatum.

520. Illud etiam animadvertendum est, ea quae in iure dicuntur, proprie et primario ad monasteria regularium pertinere, qui vota solemnia emittunt; licet quaedam etiam ad ea pertineant, in quibus religiosi reperiuntur votorum simplicium, aut etiam absque votis personæ in commune viventes ad præscriptum alicuius regulae.

521. Statuta monasterii notione, illud etiam sequitur universam tractationem ad duplex caput apte reduci: scilicet ad ius *fundationis seu erectionis*, et *legem clausurae*. Materialiter enim si spectetur monasterium, vel consideratur ut constituendum, et attenditur ius fundationis, vel ut constitutum, et habetur eius segregatio, quae lege clausurae obtinetur. Tertiam tamen partem addemus huic titulo, *de monasteriorum iuribus*, potissimum quoad beneficia iisdem, ut dicuntur, *incorporata*.

522. Ius fundationis, prout lege ecclesiastica constitutur, his coalescit veluti elementis:

a) monasterium seu quaelibet domus religiosa extrui non potest, aut constitui, nisi habita ab Ordinario facultate:

b) insuper pro Italia et insulis adiacentibus absque ulla dubitatione, et, quemadmodum ex præsenti disciplina te-